

բուն վրայ կանգնել տալ իր հոգեւոր ու մտաւոր կրթարանները՝ գտնել տալու իր գաւակներուն «ծածկուած գանձը»։ ու եթէ այդ ներշնչումով ուզէր խօսիլ իր հովիւին ու զինուորին, իր մեծին ու պզտիկին, անտարակոյս որ մենք չէինք անհամանար, և գուցէ չգտնուէինք այն անփառունակ կացութեանը մէջ որուն կը պատկանէինք այսօր։

Հայ եկեղեցականութիւնը, որ անգլային պատմական անցեալ բոլոր մեծ շարժումներու մէջ միշտ ռահվիրայի դեր կատարած էր, վայելելով Երզնայից յաւիտենական օրհնութիւնը գալիք բոլոր սերունդներու, դժբախտաբար երեկ և այսօր իր քոյուքիւնը հազիւ զգալի բրաւ։ Հակառակ իր ունեցած պատասխանատու դերին, մեր անգլային, եկեղեցական, կրթական, բարոյական և վարչական գործին մէջ ոչ թէ հետեւակ, այլ զբոլակիւր պարտ էր ըլլալ։

Պատմական մեծ իրողութիւններէն մին է, որ քաղաքակիրթ բոլոր անգլերու վերածնունդեան շարժումը սկսած է կրօնա-եկեղեցական բարենորոգութեան շարժումէն ետքով։ Մեր եկեղեցականութիւնը այդ առաջին մնաց իր կրօնարական գերին մէջ, ըստ պատելով տակաւին մինչև այսօր որ ոչ եւրեղեցականները կատարեն եկեղեցւոյ ներկատմամբ այդ գործը։

Ակներէն է այսօր սա իրողութիւնը, թէ Հայ Ժողովուրդը ներկայիս կազմակերպուելէ աւելի կազմաւուծութեան կ'երթայ, վասնզի եկեղեցին որ երկար դարեր պահպան հրեշտակն ու զօղակալը հանդիսացաւ Հայ Ժողովուրդին, այլևս կենդանութեան քիչ նշաններ ցոյց կուտայ և տակաւ կը թրեանայ ստանձնելու իր պատմական գերին ամբողջական պատասխանատուութիւնը։

Մեր եկեղեցին կէս գար է նստած իր Պրոպատիզէի եզրին, կը սպասէ ինչ գիտեր ինչ բանի։ Ո՞վ պիտի գտնէ ինչ անարթ թէ մեր եկեղեցին կրօնական և անգլային անյետաձգելի պարտականութիւններ ունի, որոնց իրազորման համար գուցէ վաղը շատ ուշ է, և վերջապէս մի պիտի ձերբազատէ զմզմ այն անխառն անտարբերութենէն որ կ'ամլացնէ մեր հոգին՝ որ կը ջլատէ մեր ուժերը սուրբ և նուիրական գործերու և ձեռնարկներու ի խնդիր։

(10)

Ե. Վ. Յ.

ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ՀԵՏ

Յիսուս դարձեալ զայրացեալ ընդ միսս իւր, զայս ի գերեզման. և երայ մի, և վեմ մի եղեալ ի վերայ նորա։ (ՅՈՒԷ ԺԱ. 38)

Պահը որուն նկարագրութիւնը կը կազմեն յայտուողեր, ամենէն ախրոր պահերէն մին է անտարակոյս մեր Տիրոջ կեանքին։ Իր բարեկամ մեռած էր։ ու ինք ճշնշումին տակն էր վիշտի մը՝ որ կը բխէր իր հոգիէն, որ կուգար մեռնողի քոյրերու նկատմամբ ունեցած իր խղճահարութենէն, ու ժամաւանդ մարդկային կեանքի ողբերգութենէն, վասնզի մահը լոյսին մէջ կը բերէր կեանքի տալ կողմը։ Հեռեւաբար կարելի էր ոչ Յիսուս այս ցաւին մէջ կեցած՝ չտեսնէր մարդկային կեանքի ցաւին ծովը։ Եւ որուն մտիքն էր բաց գերեզմանը իր բարեկամին։

Այս տեսարանը մեր միտքը անգամ մը ևս կը տանի կեանքի խորհուրդին. քեանքը ուրախութեամբ թէ ոչ տրտմութեան տեսարան մըն է բոլոր ժամանակներու մարդուն առջև բացուող։

Դարերով սերունդներ իրարու հարց են տուել յայտ մասին, իւրաքանչիւր դար անտարակոյս ունեցեր է իր ուրոյն պատասխանը, ու սակայն խնդիրը մնացեալ է անլուծ։ Ձկայ կեանքի մէջ աւելի երկարատեւ և ավելի պայքարը քան այն որ այս հարցին շուրջ կը մղուի յոռետեսներու և լատեսներու միջև։ Եւ անց գոհացուցիչ եզրակացութեան մը յանգիւրդ։

Յիսուս, կեանքի այս հարցին առջև կը կենայ, որքան անտեսածօրէն, նոյնքան և մարդկային, և ասորի զիրար ջերն անպատեք իր ինչպէս Տիրոջ այնպէս ալ մեր մտածումն մէջ։ Իր կեանքը, ճշնշումէն մինչև մահ եղաւ լուսաւոր և մութ պահերու շարք մը, յոյսերու և երգչներու, խանդավառութեան, ինչպէս նաև խուճկներու, և լաւաձանքի, մահուան և սակայն վերջնական յաղթանակի տեսարանը։

Սակայն երբ մօտէն դիտենք մեր Տիրոջ վեցուածքը՝ կեանքի այս այլազան և զիրար երեւութապէս հակասող պատահարներու ընդմէջէն, պիտի տեսնենք թէ կեանք

քի այս իրադարձութիւնները միութեան մը կը վերածուին իր մէջ, և անոնք զիրար չեն հալածար այն ցաւազին մտածումով, որ մարդերու կեանքի մէջ այնքան յաճախազէպ է, որ մարդերու կեանքին յատուկ է:

Կեանքը ոչ մութ անել մըն է ոչ ալ լուսաւոր ու ծիծղուն առուակ մը, այլ զիրար լրացնող և բացատրող իրողութիւն մը: Սկսող պէտք չէ մոռնալ որ Յիսուսի բոլոր նեղութիւններն ու տրտմութիւնները իր մէջ կը վերածուին ուրախութեան, իտէպի, մեծութեան և Յիսուս գիտէ թէ բարին կը կանխէ չարիքը, և ի վերջոյ յաղթանակով կը յաղորդէ անոր: Աստուած անկի զօրաւոր է քան Սատանան, իմանք կը խորհին նոյնիսկ թէ ի վերջոյ բարին և չարը նոյն բաներ են էապէս: Զարը անկատար, ի լի-նելութեան հղող բարին է: Սակայն այս մտածումին առջև դժուար կրնայ հաստիւլ քրիստոնեայ միտքը: Երկու ճշմարտութիւններ ստոյգ են, որոնք չեն հակասեր աւետարանի սկզբունքներուն, բարիի և չարի նկատմամբ. առաջին թէ անոնք սկիզբ և ձև կ'առնեն մարդկային կեանքի նոյն պարագաներէն, հետեւաբար նոյն և նման պատճառներէ կը բխին ուրախութիւնն ու վիշտը: Երկրորդ թէ կարելի է չարը բարիի վերածել իր արդիւնքներուն մէջ, այսինքն ցաւը վերածել ուրախութեան սերմի, և նոյնիսկ մեղքը ընել դուռ սրբութեան: Այս տեսակէտով ուշագրաւ է Մագդաղի-նացի Մարիամի պարագան: Մարդիկ յոյս կտրած էին իրմէն, այսինքն անոնք որոնք չուէին բաւական յոյս և հաւատք: Ան Յիսուսի եկաւ, և Յիսուս մտածեց թէ այն զգացումը որ զինք մեղքին էր առաջնորդած կրնար իր մէջ վերածուիլ յաղթանակի և եռանդի, գէպի բարին, այս մեծ զգացումով Յիսուս թողութիւն շնորհեց անոր: Մանածաղաթիւ և տկար հոգիներ միայն կեանքի մին կամ միւս երեսի վրայ կը բնակին, մեծ և առողջ հոգիներու մէջ տիրութիւնն և ուրախութիւնը զիրար ամբողջացնող և բացատրող իրողութիւններ են: Յիսուսին համար չկայ ուրախութիւն որ իր մէջ չուենայ տիրութեան ոյժը, և չկայ տրտմութիւն որ չուենայ ուրախութեան կարելիութիւն: Յիսուս իր երկրաւոր կեանքին մէջ չտեսաւ ու չըբաւ

բան մը՝ ուր այս երկու զգացումներն ու վիճակները ներկայ չըլլային և կամ իրաւրու չյաջորդէին: Օրորոցն ու գերեզմանը իր նայուածքին առջև իրարու կը յաջորդեն և զիրար կը բացատրեն իբրև կեանքի երկու երեսները: Նոյնպէս գերեզմանը իր մտքին առջև տիրութեան խորհրդանշան մը չէ լոկ՝ այլ գալիք ուրախութեան մը սկիզբը, ապագայ կեանքի մը նախադուռ: Եւ այս իրողութիւնը որքան Աստուածային նոյնքան մարդկային է: Մենք մեր աւտո-եայ կեանքին մէջ կը մխիթարուինք մեր տրտմութիւններու պարագային, վտանգներու և մահուան առջև, մտածելով միշտ կարելի և գալիք ուրախութիւններու: Սակայն այս տրամադրութիւնը մարդուն մէջ գերազանցօրէն Աստուածային է: Մեղքն ու չարիքը կրնան աշխարհի մէջ բնակիլ, բայց աշխարհը Աստուծոյ կը պատկանի:

Աշխարհը իր տրտմութեան և ուրախութեան շրջանները ունի, եղած են դարեր՝ ուր մարդկային պատմութեան էջերը լեցուն են եղած արիւնով, ցաւով և ողբերգութիւններով, եղած են նոյնպէս շըբջաններ ուր մարդիկ փորձած են մոռնալ այդ բոլորը, վերածելով իրենց կեանքը լոյսի և ուրախութեան հանդէսի մը: Մարդակութիւնը կրցաւ ունենալ վերածնութեան դարեր, որովհետեւ անկէ առաջ ունեցած էր Միջին դարերը, ունեցաւ Քրիստոնէութեան չըջանը, վասնզի անկէ առաջ ունէր հեթանոսութեան խաւարը:

Հին աշխարհի, նոյնիսկ որոշ չափով Հին կտակարանի պատմութեան մէջ, կեանքի այս երկու երեսները չուին այն սերտ և սեռն մերձաւորութիւնը, զորս նոր կտակարանի մէջ այնքան ակնբախ է: Այդ է պատճառը անատարկոյս որ նոր կտակարանը իրական ու կատարեալ կեանքի գիրքն է: Ով կրնայ ըսել, օրինակի համար, թէ Անառակ Որդիին պատմութիւնը տրտմութեան թէ ուրախութեան պատմութիւն է, և կամ Ղազարոսի պարագան մահուան թէ անմահութեան տեսարան է:

Հետեւաբար մէկ կողմէն պէտք չէ անատարբեր ըլլալ կեանքի բոլոր բերումներուն նկատմամբ, քոցելով իր աչքերն ու տեղանքները, միւս կողմէն պէտք չէ նուաճուիլ կեանքի ցաւերէն եւ յուսահատիլ օրնաւ պէտք չէ թողունք որ կեանքի այս

երկու ծայրերը իրարմէ հեռանան: Հարըստութիւն ու աղքատութիւնը, յաջողութիւն ու ձախորդութիւնը, վիշտն ու բերկրանքը, չարն ու բարին պարտին մասերը կրեցմէլ նոյն կեանքին և զգան մշտական ներկայութիւնը իրարու: Աստուծոյ այս աշխարհին մէջ պէտք է ըլլանք ոչ անտարբեր և ոչ ալ յուսահատ: Մեր սիրտերը կրնան ճմուռիլ ցաւին մատներուն տակ, միւս կողմէն սակայն մեր ոտքերը պէտք է փախչին գերեզմանի մութէն, վասնզի Աստուած ամենազօր է և մարդը անմահ, վերջը կեանքին արտաթիւնն է ալ ուրախութիւն: Կերեզմանին քարը կրնայ զլուրի և մեռեալը յառնել, մոռլի անոր որ այս կեանքին մէջ միայն արտաքին և ցառունի, վայ անոր որ ամէն կարգի տրամուրդն է իր անտարբեր յոյսին ծիածանը:

Յիսուս ուր որ ալ ըլլաւ, ինչ պարագաներու տակ ալ որ գտնուէր՝ իր շրթունքներուն ամենէն ընտանի խօսքերէն մին էր «քաջալերուէ»: Իր գոտահութիւնը՝ Իր Հօրը վրայ, Իր անսահման յոյսը ապագայի նըկատմամբ, Իր այն գիտալցութիւնը թէ՛ ինք իր կեանքը սպաս է գրեթէ մարդոց երջանկութիւնն և բարիքին համար, զինք կ'ընեն ամենէն երջանիկ և ուրախ մարդը:

Նոր Կտակարանը որ Յիսուսի հոգիին գեղեցիկ արտայայտութիւնն է, աշխարհի ամենէն ուրախ գիրքն է: Իւրաքանչիւր էլլ անոր, բարեբաստիկ կամ տխուր պարագաներու մէջէն, միշտ ունի ուրախութեան խրախոյսի շեշտը: Անշուշտ թէ Նոր Կտակարանին մէջ բաւական ողբերգութիւն կ'այ գտնուի կարենալու համար ամենէն տրամոտիք գիրքը, հակառակ ասոր ամենէն ուրախ գիրքն է ան, վասնզի այս ուրախ գրքին և կրօնքին ետին կը կանգնի ուրախ անձնաւորութիւն մը: Յիսուսի բերկրութեան պատճառը կը համապատասխանէ բարոյական այն մեծ օրէնքին թէ ամենէն երջանիկ մարդը անոնք են որոնք ամենէն շատ բան կ'ընեն երկրի վրայ ուրիշներու համար: Միայն մեծ հոգիներուն յատուկ է այս ուրախութիւնը: Պօղոս Առաքեալը ուրիշ է իր զարհուրելի նեղութիւններուն մէջ. «Միեւն կ'ուրախանանք մեր փորձութիւններուն մէջ», կ'ըսէ ան, վասնզի ստեղծ և նուիրական գործի մը համար է որ կը կրուին անոնք:

Միայն ուրախ հոգի մը կը սիրէ մանուկները և անոնց միամիտ և անհոգ ընկերութեան մէջ կը գտնէ հանոյք և բերկրութիւն: Ուրախ հոգիները միայն կը սիրեն բնութիւնը, ինչպէս սիրեց Յիսուս, դիտելով փոփոխական օդի նշանները մաւա իրիկուան մը ամպին մէջ, կամ նախելով շուշաններուն որոնք կ'ածին, աւելի գեղեցիկ քան Սողոմոնը իր բոլոր փառքով, Ուրախ հոգի մը միայն կրնայ ունենալ այն անսահման լաւատեսութիւնը ապագայի նկատմամբ և կարեկցութիւնը մարդոց տկարութիւններուն համար: Ուրախ հոգի մը միայն կրնայ մօտենալ մեղաւոր, հիւանդ և թշուառ մարդերու բժշկելու և քաջալերելով զանոնք կեանքի փորձութիւններուն գիմաց: Ուրախութիւնն ու տրամոտիւնը իրարու ճառար և հակառակ չեն. երկուքն ալ կուգան նըրազգածութեան միեւնոյն կարողութենէն, զգայնութեան նոյն մակարդակէն՝ զոր հոգին կ'արտայայտէ Աստուծոյ և աշխարհի ներգործութեամբ: Ովկիանոսը որ իր անհուշ տարածութեան և խորութեան մէջ ունի ամենի փոթորիկներ, ունի նաև խաղաղութեան այնպիսի վիճակներ զորոք ոչ մէկ չճակ կրնայ ունենալ: Այն վայրերը ուր մեծ փոթորիկները կը ծագին նոյն այդ տեղերու մէջ է որ մեծ անգործութիւններ կ'արդատուորին: Երկու վիճակներն ալ կը պահանջեն հոգեկան նոյն ընդունալութիւնները: Յիսուսի ուրախութեան յառնախ արդիւնք է իր մեծ տխրութեան, ծիրանի գօտիի մը նման որ կը կազմուի նախընթաց փոթորիկի մը և անձրեւի կաթիլներէն ամպերուն վրայ: Տագնապը իր մէջ անգերազանցելի պէտք է եղած ըլլայ, վերջի վերջին, վերնատան մէջ, քայքայ իր ուրախութիւնը անսահման է: «Քաջալերուեցէք, կ'ըսէ Ան, եւ յաղթեցի աշխարհ»: Անիկա կրնար դիմադրել ամէն բանի, զորս մարդիկ և պարագաները կրնային առթիւ և տակաւին ունենալ ուրախութեան աղբիւրներ: Ան անյաղթելի հոգի մըն էր, այս էր պատճառ անտարակոյս որ իր սիրելի բարեկամին գերեզմանին առջև և անոր քոյրերու արցունքներուն մէջէն, տրտում բայց ուրախ շեշտով որ կ'ըսէ, «Ղազարոս մեռաւ, և Ես ուրախ եմ վասն ձերոյ»: